

URSULA
KOPP

ZAHRA DA PLNÁ ŽIVOTA

JAK PŘILÁKAT DO ZAHRA
DY UŽITEČNÉ ŽIVOČICHY

NÁVODY NA HMYZÍ
HOTEL, PTAČÍ BUDKU
A HRAD PRO JEŽKA

Ursula Kopp

ZAHRADA PLNÁ ŽIVOTA

Jak přilákat do zahrady užitečné živočichy

 GRADA

Grada Publishing

Ursula Kopp

Zahrada plná života

Jak přilákat do zahrady užitečné živočichy

Z německého originálu přeložila Lucie Rybová

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

obchod@grada.cz, www.grada.cz

tel.: +420 234 264 401

jako svou 7605. publikaci

Odpovědná redaktorka Anita Ponešová

Sazba a grafická úprava Jaroslav Kolman

Obálka Jaroslav Kolman

Počet stran 80

První vydání, Praha 2020

Vytiskla TNM print s.r.o., Chlumeck nad Cidlinou

© 2019 Originally published in German by HEEL Verlag GmbH, Germany, under the title: Nützlinge in Garten: Anlocken, Ansiedeln, Einsetzen

Licensing Agency: Agentur Dr. Ivana Biel, Schollstr. 1, D - 69469 Weinheim

© Grada Publishing, a.s., 2020

© Fotografie

Steinberger: str. 4, 6, 9, 11 (dole), 12–13 (nahore), 14–16, 18, 20 / 21 (vsechno), 24–26,

29–30, 32, 34 (nahore vlevo, uprostred 2x), 35 (2x), 37 (2x), 38, 41, 45, 52, 57, 73–75;

Strauß: str. 28, 34 (nahore vpravo, dole), 36; Wothe: str. 11 (nahore 2x), 13 (dole), 39, 42,

44, 46–56, 58–72, 76–77

© Fotografie na obálce

Steinberger; Strauss: str. 1 (vpravo nahore, dole)

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-1583-9 (pdf)

ISBN 978-80-271-2901-0 (print)

OBSAH

Předmluva	5
Zahrada blízka přírodě	7
Jak založit přírodní zahradu	8
Přírodní zahrada přátelská ke zvířecím pomocníkům	9
Živé ploty z keřů – barevná mnohotvárnost	10
Přirozená krása divoké louky	12
Divokým rostlinám vstup povolen	13
Suchá zídka – místo na slunci	14
Přírodní rybníček – živá voda	15
Příprava půdy	17
Jak se o přírodní zahradu starat	17
Péče o půdu	19
Stříhání	19
Rostliny pro přírodní zahradu	20
Nejlepší rostliny pro přírodní zahradu	22
Užitečný hmyz, nebo škůdce?	24
Hmyzí hotel a další obydlí pro užitečné tvory	27
Co je hmyzí hotel	28
To správné místo	29
Jak postavit hmyzí hotel	30
Vybavení hmyzího hotelu	34
Škvoří domeček	36
Zimní domek pro ježky	38
Ježčí hrad	38
Jak pomoci ptákům zahnízdit	39
Jak postavit budku pro sýkory	40
Budka pro ptáky, hnízdící ve výklencích	41
Portréty nejdůležitějších pomocníků	43
Rejstřík druhů a věcný rejstřík	78

PŘEDMLUVA

Nebezpečné, celosvětové masové vymírání včel a znepokojivý úbytek ptáčích druhů se stávají centrálním tématem ve společnosti i v médiích. Hlavní příčiny vidí německý Spolkový úřad pro ochranu přírody (BfN) v intenzivním zemědělství spojeném s monokulturami a masivním používáním pesticidů, čímž je také ničen původní životní prostor plný rozmanitých zdrojů potravy.

Každému z nás je jasné, že ztráta bytí jen jednoho živočišného druhu, který hraje svou konkrétní roli v potravním řetězci, povede nezbytně k dalšímu vymírání druhů a ke ztrátě stability a produktivity celého ekosystému.

Zachování biologické mnohotvárnosti je zaručeno jen tehdy, když zajistíme přežití opylovačů květů. K jejich posílení a podpoře může přispět každý. Musí se zásadně přestat s používáním pesticidů. Města a zemědělci mohou znásobit remízky, divoké louky, pěstovat květiny a nechat na krajích polí růst kvetoucí rostliny.

Zahrady, především ve městech, jsou dnes pro různé živočišné druhy útočištěm, a tím i náhradním životním prostorem, kolikrát dokonce poslední možností.

Spoustu malých a nenápadných zvířat v zahradě bereme na vědomí teprve poté, když se vynoří ve větším počtu nebo se zviditelní škodami na plodinách. Rychle pak mluvíme o napadení škůdci a zasahujeme chemickými látkami. Přitom si ale neuvědomujeme, že tím výrazně poškozujeme biologickou rovnováhu v zahradě. Kdo chce zahradničit v souladu s přírodou, měl by poznat různé obyvatele svého pozemku, aby při zakládání zahrady mohl brát ohled na rozmanitost živočišných druhů.

Tato kniha chce přírodním zahrádkářům pomoci při pozorování a osidlování jejich zahrad. Představuje nejdůležitější a nejčastější zvířecí pomocníky v zahradách, spolu s informacemi o jejich způsobu života, stravování a ekologických nárocích. Kromě praktických rad a návodů na zřízení obydlí pro užitečná zvířata obsahuje také tipy na to, jak malé zahradní pomocníky přilákat a aktivně je podporovat. Takhle se zahrada stane díky působení půdy, rostlin a zvířecích pomocníků oázou pro člověka i zvíře.

ZAHRADA BLÍZKÁ PŘÍRODĚ

Aby se užiteční živočichové cítili na zahradě dobře, musíte se postarat o příznivý životní prostor. Zahrady, kterým dominují travnaté plochy oseté jen několika málo druhy rostlin, malé pomocníky lákají jen málo nebo spíš vůbec ne. Naproti tomu ty, na nichž rostou keře a kvetoucí trvalky, nabízejí už výrazně více životního prostoru a možností potravy. V houštinách nacházejí místa k hnízdění ptáci, kteří s oblibou likvidují různé druhy hmyzu přživujícího se na listech. Hromady listů a roští pomáhají bezpečně přežít zimu ježkům. Suché zdivo s dutinami je zase ideální byt pro ještěrky. Kvetoucí rostliny přilákají nejen včely a čmeláky, ale také motýly a další užitečný hmyz. Zahrada blízká přírodě je tedy předpokladem pro to, aby se v ní usídlilo co možná nejvíce užitečných živočichů.

JAK ZALOŽIT PŘÍRODNÍ ZAHRADU

Smysl a kouzlo přírodní zahrady spočívají v tom, že ji nevytvořila lidská ruka, alespoň v tom obvyklém slova smyslu, s velkým úsilím a vysokými náklady. Přírodní zahrada je vlastně kousek přírody, v níž vládne ekologická rovnováha. Není potřeba ji nijak formovat zvenčí, pracujeme s tím, co už v ní je.

Nejdříve posuďte původní půdu: měla by se skládat ze zeminy, která se v daném regionu běžně nachází. Pak vyberte takové rostliny, které v okolí rády a bez větší péče rostou a prospívají. To jsou výhradně zdomácnělé druhy. Přírodní zahradník se tak jednoduše rozhlédne po okolí a svou zahradu založí tak, aby se do něj harmonicky začlenila. Což opět předpokládá znalost domácího rostlinného světa. Pokud už

vybíráte rostliny, musíte myslet také na to, aby byly vysazovány ve smysluplných skupinách. Aby mohla na zahradě opravdu vzniknout příroda, je nutné mít na paměti několik základních pravidel:

- Přírodní zahradník pracuje v souladu s přírodními zákony a učí se prostřednictvím pozorování života na zahradě.
- Je trpělivý, experimentuje a nebojí se zeptat na radu.
- Jeho hlavní myšlenka je: zahradničit s přírodou, ne proti ní. Proto v přírodních zahradách nepoužívá pesticidy ani minerální hnojiva. Pečuje jemně, přírodu jen koriguje, někdy také doplňuje.

PŘÍRODNÍ ZAHRADA PŘÁTELSKÁ KE ZVÍŘECÍM POMOCNÍKUM

Ve fungující zahradě jsou na sobě nespočetné součásti vzájemně závislé. Hlavním cílem při jejím zakládání je tak co možná nejvíce propojit životní oblasti. Pokud chcete například přilákat motýly, nestačí jen nabídnout jim květy poskytující nektar. Motýli potřebují také vhodné rostliny pro naklazení vajíček a jako krmivo pro housenky, stejně jako místo k zakuklení a k přezimování. Nestačí jenom pověsit ptačí budku, aniž byste připravili také přístup k vodě

a bezpečný úkryt pro hmyz a organismy žijící v půdě. Rozmanitá a přírodě blízká zahrada nabízí potravu, útočiště, životní prostor a možnost vývoje mnoha druhům zvířat – od žížal k ježkovi, od čmeláka k sýkorce. Čím více základních prvků života v sobě zahrada propojí, tím větší bude nabídka životních prostorů pro užitečná zvířata. Tím více živočišných druhů se v ní bude dobře cítit a starat se o biologickou mnohotvárnost a stabilitu.

Živý plot vytvořený z travin, keřů a trvalek.

Živé ploty z keřů – barevná mnohotvárnost

Živé ploty z keřů jsou ekologicky cenné, protože poskytují místním zástupcům zvířecího světa ochranu a potravu. Také se odlišují od obvyklých stálezelených jednotných živých plotů a jsou po celý rok okrasou: časně na jaře potěší barevnými kvítky, během léta plodí šťavnaté plody a na podzim je zdobí zářivé listí. Kromě toho vyžadují minimální péči a jsou také odolnější vůči rozmarům počasí i napadení škůdci.

Tyto divoké keře jsou důležitým životním prostorem především pro ptáky. Žebříček oblíbenosti z hlediska potravy vedou hloh, trnka obecná a plané růže. Hloh je například vyhledávaným keřem pro 160 druhů hmyzu a jeho bobule pojídá na 30 druhů ptáků. Planá růže je zase cenná pastva pro včely, šípky se až do zimy živí takřka 20 druhů savců a přes 25 druhů ptáků. V podrostu keřových plotů žijí zástupci pavouků a hmyzu, kteří slouží jako potrava ptákům. Střevlíkovití, obojživelníci i ježci hledají skrýše u země, v hustém houští.

Rozhodující, ve volné přírodě také už vzácnou částí živého plotu je jeho bylinný okraj. Leží pod keři a tvoří přechod k okolní zeleni nebo záhonům. Právě v něm žije značný počet zástupců hmyzu a obyvatelů půdy. Můžete nechat opadané listí zkompostovat přímo tam, kam spadne, a vrstvit odpad ze stříhání pod nebo vedle živého plotu. Brzy tam vznikne neproniknutelná zmeť větví, půdopokryvných dřevin, trávničku a divokých trvalek – ideální místo k přežívání pro ježky a další drobná zvířata.

Domácí divoké květy jsou cenným zdrojem potravy pro včely, motýly a další druhy hmyzu.

Přirozená krása divoké louky

Na divoké louce plné květin se stále něco děje, všude bují život: včely bzučí, čmeláci pobrukují a barevní motýli elegantně přelétají z květu na květ. A přece to není jen místo barevného hemžení a pastva pro oči. Má i další výhody: z dlouhodobějšího hlediska vyžaduje mnohem méně práce než obvyklý trávník.

Nejdůležitější je pro květinovou louku obsah živin v půdě. Většina planých květin a bylin roste na chudších půdách. Zahradní půdy jsou nicméně následkem hnojení často příliš bohaté na

živiny. Kdo má na své zahradě půdu příliš obohacenou, musí nejdříve odstranit původní pokryv, půdu zkypřit a zapravit písek. Kolik semen je zapotřebí, záleží na velikosti pozemku (5 g/m², hloubka setí 5 mm). Osivo by mělo být každopádně určeno pro podmínky místní půdy a zakoupeno u odborníka. Nejlepší čas pro zasetí je časné jaro a podzim. Osivo volně rozhodte, uválcujte a půdu udržujte vlhkou šest týdnů. Než se květinová louka zcela rozvine do své barevné rozmanitosti, bude to chtít určitý čas a ze strany zahradníka značnou dávku trpělivosti.

Divokým rostlinám vstup povolen

V přírodních zahradách bychom měli nechat prostor také pro oblasti, které aktivně neopečováváme a které necháme, aby se směly samy rozvíjet. Například místo za kompostem, které necháme ladem, oblast, kam odkládáme listí a odpad ze stříhání, hromadu kamení, kterou ponecháme ve slunném rohu, nebo kupu mrtvého dřeva ze sukovitých větví, ležící ve stínu. Takový divoký roh možná nebudete předvádět každému, kdo k vám přijde na návštěvu, nicméně pro ekologickou rovnováhu je obzvláště důležitý. Mohou tu totiž neomezeně růst kopřivy, nutná potrava pro mnoho motýlích druhů. Právě v nich se také schovávají pavouci, ropuchy, střevlíci, kteří v noci vyrážejí na lov plůů a hmyzu.

Mnoha zvířecím druhům nabízejí hromady mrtvého dřeva ideální útočiště.

Suchá zídka dává zahradě nejen strukturu, ale mnoha živočišným druhům poskytuje životní prostor.

Suchá zídka – místo na slunci

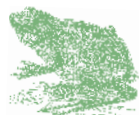
Zídky z přírodních kamenů jsou při vytváření zahrad velmi oblíbené. Pokud spáry mezi kameny vyplníte maltou, jsou sice hezké na pohled, ale pro zvířata a rostliny jsou pak jen rušivou bariérou. Pokud na sebe však suché kameny jen volně navrstvíte, stanou se ekologicky cenným životním prostorem. Mezi kameny totiž vzniknou různé veliké prostory, které nabízejí různým živočišným druhům útočiště i hnízdi-

ště. Kromě početných druhů hmyzu využívají spáry jako úkryt především plazi, například slepýš křehký či ještěrka obecná a zední. Na sluncem vyhříváných kamenech se mohou rychle zahřát a pak se vydat na lov. Zídky můžete osázet kromě jiného také rozchodníky a netřesky, lomikamenovitými, rozrazilem či dobromyslem. Ideální orientace suché zídky je nechat ji vinout se z východu na západ.

Přírodní rybníček je oázou pro flóru i faunu a okouzlí vás svou jedinečností.

Přírodní rybníček – živá voda

Voda v zahradě není obohacím jen pro člověka. Pokud vytvoříme pozemek podobný přírodě, přilákáme různorodé a početné druhy hmyzu, ptáků a obojživelníků; pokud vytvoříme přírodní rybník, přilákáme zase skokana zeleného.

Jako nejmenší možná velikost pro stabilní rybníční život se uvádí 8–10 m², s minimální hloubkou 50–60 cm. Utěs-

nění rybníčku se obvykle řeší pomocí rybníční fólie.

Za jasných dní by měla být hladina osvětlována sluncem nejméně 4–6 hodin. Přímá blízkost listnatých stromů je nežádoucí, protože padající listí přináší vodě nevídané živiny, které způsobují růst řas. Ideální je, když má rybníček zvlněnou břehovou linii, harmonicky se tak začlení do pozemku.

Na kraji by se měla nacházet bažinatá zóna (hloubka 0–30 cm). Ekologicky nejzajímavější vodní zóna (30–50 cm hluboká) musí být prostorná a pokud možno umístěna v severní části rybníčku, aby mohla být ozařována sluncem. Zóna hluboké vody (50 až 100 cm)

leží zhruba uprostřed rybníku. Protože se vodní rostliny rychle a bujně rozšiřují, je dobré je omezit jen na několik exemplářů. K výsadbě použijte zemní substrát z písku nebo štěrko-písku. Do rybníčku byste neměli vysazovat ryby.

Samci skokana zeleného lákají samičky v období páření pomocí svých rezonančních měchýřků. Ty zesilují jejich kvákání.

JAK SE O PŘÍRODNÍ ZAHRADU STARAT

Přírodní zahrada vyžaduje jen málo péče, protože většinu můžeme přenechat přírodě. Také zde je však tu a tam zapotřebí trocha pomoci, aby mohla dlouho kvést a zelenat se. Protože v přírodní zahradě rostou převážně místní rostliny, nemusíte je pravidelně zalévat. Rostliny jsou totiž přivyklé našim klimatickým podmínkám a dodatečnou vodu potřebují jen v případě dlouhotrvajícího sucha – pak je ideální použít dešťovou vodu z nádrže. Živiny dodáváme jen přírodními hnojivy a kompostem. Pokud zahradu teprve zakládáte, je dobré myslet na opatření proti mrazům.

Příprava půdy

Půda se skládá z podloží, které sahá do hloubky, a převážně tmavé ornice, která může různě variovat. Vrstva v hloubce 20–30 cm je pro růst rostlin a půdní život nejdůležitější. Tady probíhají díky nespočtu mikroorganismů rozkladné procesy. Pokud chcete opravdu do základů poznat svou zahradní půdu, měli byste nejdříve prozkoumat její druh. Lehčí půdy obsahují hrubozrnné části písku, zemina se nenechá formovat a propadá mezi prsty. Na jaře se rychle ohřeje a po celý rok se s ní dá dobře pracovat, méně dobře však zadržuje vodu a živiny. Středně těžké půdy se na zahradách vyskytují nejčastěji, obecně je označujeme jako hlinité. Když ji vezmete do dlaní, můžete z ní zformovat kouli. Středně těžké půdy se ohřívají pomaleji než písčité,

lépe ale zadržují vodu i živiny. V případě těžkých půd je zemina mazlavá či mýdlovitá a vzhledem k vysokému podílu jílu se dá bez problémů formovat. Také těžké jílovité půdy ukládají dobře vodu a živiny. Nevýhodou je však jejich obtížné zpracování a dlouhé čekání, než půda natolik vyschne, aby se v ní dalo okopávat, hloubit nebo zarovnávat.

Druh půdy rozhoduje o výběru rostlin pro přírodní zahradu. Osídlit byste ji totiž měli rostlinami typickými pro dané místo, těm se tam totiž bude dlouhodobě dařit. Žádný z typů půdy není lepší nebo horší. Její povaha jednoduše stanovuje podmínky pro pěstování. Nicméně i v přírodní zahradě jsou některé divoké druhy rostliny nežádoucí, pokud si chcete prosadit naplánovaný systém osázení. Proto divoké rostliny vybírejte svědomitě.

Pokud házíte listí z vlastní zahrady do odpadu, vytrácí se z přírodního koloběhu spousta živin. Místo shrabávání na hromady je můžete rozhrnout po různých koutech zahrady nebo je použít jako ochranu před mrazem pro citlivé rostliny.

V Německu je v období od 1. března do 30. září zakázáno stříhat živé ploty nebo je omlazovat, protože by tak mohlo dojít k ničení hnízd. I mnozí dospělci, jejichž hnízdo nebylo řezem přímo zničeno, jej však kvůli rušení opustili a jejich mláďata trýznivě uhynula hladu.

Péče o půdu

Opadané listí, zvadlé květy a odumřelé části rostlin mohou v přírodní zahradě zůstat ležet, kde jsou. Chrání půdu jako mulčovací deka před výkyvy teplot a vlhkosti. Kromě toho ji zásobují živinami. Přírodní hnojení kompostem a hnojem posiluje rostliny a poskytuje jim dodatečné živiny. Chudé půdy můžete doplnit i zeleným hnojením. Tady volíme k zasetí zelené rostliny, jako jsou vlčí bob, vikev nebo jetel, které půdu prokypří a obohatí humusem. Některé rostliny mohou dokonce pomoci odradit škůdce nebo půdu obohatit dusíkem či dusičnany.

Stříhání

Keře a živé ploty obvykle necháváme v přírodních zahradách volně růst a prosvětlujeme je jen občas, aby nepřestárly. Nejlepší čas pro stříhání divokých keřů je v době vegetačního klidu mezi říjnem a březnem. Malé keře jako šalvěj či levanduli můžeme zkrátit také po odkvětu. Hodně zahradníků stříhá trvalky po odkvětu až těsně u země. Divoké trvalky však potřebují tento stříh teprve časně na jaře, poté co vyraší výhonky. Odumřelé stonky nijak neškodí a v zimě vypadají často dokonce velmi pěkně. Především ale nabízejí hmyzu vhodné místo k přezimování. U vysokorostoucích stonků by se měly stříhat odkvetlé květy už v době kvetení, podpoří se tím další květenství. Polštářové trvalky můžete po kvetení zmenšit o třetinu výhonků, rostlina se pak více zahustí.

ROSTLINY PRO PŘÍRODNÍ ZAHRADU

Přírodě blízká zahrada je místo proměn. Rostliny, které jeden rok dominují, mohou příští rok zcela vymizet. Jiné znovu kvetou, věrně a spolehlivě, nicméně nikdy na stejném místě. Právě v této neustálé proměně tkví kouzlo a přírodní zahradník věnuje stále více a více času tomu, aby tento napínavý život na květinové louce, v záhonech divokých trvalek nebo na okraji remízku sledoval.

Přírodě můžeme také trochu pomoci a semena planých trvalek nebo mladých rostlin přikoupit. Při výběru bychom se neměli řídit jen osobními preferencemi, ale v první řadě se orientovat na podmínky stanoviště. Jinak mnohé druhy vymizí a naše radost bude mít jen krátké trvání.

Trvalky a letní květiny jsou krásné na pohled, svými pestrými barvami přinášejí do zahrady život a jsou bohatě prostřeným stolem pro hmyz. Obzvláště se osvědčily robustní, snadné k pěstování, po staletí v selských zahradách

Čmelák skalní na trličníku.

kultivované a na klima a stanoviště navyklé porosty.

Zvláštní postavení mají byliny. Pocházejí zpravidla ze Středomoří – voňaví pomocníci v kuchyni bodují kromě svých kulinářských vlastností často také navíc bohatými květy, které oceňuje mnoho druhů hmyzu. Díky svému původu upřednostňují plně slunečná místa s propustnými chudými půdami.

Při plánování osázení rostlinami byste měli vycházet z těchto kritérií:

- Rostliny si pořizujte přednostně z biologických zahradnictví. Pokud není žádné v blízkosti, využijte služeb zásilkových zahradnictví, produkujících divoké trvalky.
- Myslete na to, aby si trvalky rozuměly s podmínkami vyhlédnutého stanoviště (např. míra slunečního svitu, délka zastínění, sušší či vlhčí půdy).
- Divoké trvalky rostou v přírodě a nejsou šlechtiteli či zahradníky nijak upravovány. Jsou robustní, a potřebují tak méně péče. Mohou se však také nekontrolovaně šířit a navzájem utlačovat, a pak je zapotřebí je usměrňovat.
- Nejlepším měsícem pro sázení trvalek a bylinek je květen. Můžete se do toho ale pustit i v jiných měsících, dokud nepřijde mráz.